

Манилич М. И.
Штерма Т. В.
ЧВУЗ «Буковинский университет»

ВЛИЯНИЕ ДЕМОГРАФИЧЕСКОЙ СИТУАЦИИ НА СОСТОЯНИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Резюме

Рассмотрены основные демографические факторы влияния на экономику страны, которую осложнили нынешний социально-экономический кризис, ошибки и проблемы, которые более всего сказываются на главном субъекте сегодняшних преобразований – населении, а также проблемы оптимального демографического развития как первоочередные интересы государства и результат их функционирования.

Ключевые слова: демографическая ситуация, естественный прирост, рождаемость, смертность, урбанизация, демографический кризис.

Manilich M. I.
Shterma T. V.
PHEI «Bukovinian University»

INFLUENCE OF DEMOGRAPHIC SITUATION TO THE CONDITION OF ECONOMY OF UKRAINE

Summary

The article describes the main demographic impacts on the economy, which complicated the current socio-economic crisis, mistakes and problems that painfully affect the main subject of today's change – population, as problems of optimal demographic development as a priority state interests and the result of their operation

Keywords: demographics, natural growth, fertility, mortality, urbanization, demographic crisis.

УДК 336.14:332.25

Федоришин В. С.
Хмельницький національний університет

УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД НА ЗАСАДАХ РЕФОРМУВАННЯ КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Питання розвитку територіальних громад мають ґрунтуватися на основі законів економічного та суспільного розвитку, зокрема, виявляти тенденції соціального розвитку та економічного життя територіальної громади. У статті досліджено практичні аспекти удосконалення фінансування соціального розвитку територіальних громад у системі соціальної регіональної політики на основі реформування комунальної власності.

Ключові слова: соціальна політика, територіальна громада, комунальна власність, фінансування соціальної сфери, соціальний розвиток.

Постановка проблеми. Соціальний регіональний розвиток на сьогодні потребує особливо ретельних підходів під час регулювання, насамперед через невисоку ефективність економіки у багатьох регіонах України, а також через необхідність перерозподілу доходів для досягнення приблизно однакового рівня надання соціальних послуг по всій країні. Ефективність досягнення цілей регулювання місцевих систем фінансування соціальної політики залежить від набору форм, методів, інструментів, принципів регулювання, а головне – їх обґрунтованого та комплексного поєднання. Таке поєднання форм, методів, інструментів та принципів і має утворює механізм регулювання системи фінансування соціальної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці фінансування соціальної політики та розвитку присвячено досить багато наукових досліджень. Серед сучасних західних учених проблемами бюджетного федералізму займаються Ч. Тібу, Р. Масгрейв, У. Оатс. Дана теорія побудована на принципі децентралізації, тому що багато функцій щодо надання суспільних благ мають надаватися саме місцевими органами влади

і місцевого самоврядування. Інтереси регіонального розвитку, і насамперед соціальної політики, висвітлено в працях А. Гамільтона, Дж. Джея, Дж. Медісон. Питання макроекономічного регулювання та виконання бюджетів місцевого самоврядування досліджують С.А. Семенченко, В.Є. Воротін та інші науковці. Проте існує ще ряд невирішених питань, які необхідно досліджувати в розрізі вдосконалення фінансування соціального розвитку територіальних громад на засадах реформування комунальної власності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема виконання бюджетів місцевого самоуправління за доходами виходить за межі суто фінансово-правового регулювання. Від доходів бюджетів територіальних громад значною мірою залежать особливості фінансово-економічного стану відповідної території, соціально-політична, демографічна ситуація. Вирішення проблематики реформування системи фінансування соціальної регіональної політики на основі трансформації системи міжбюджетних відносин є не зовсім вирішеною, зокрема, така реформа має відбутись з метою раціоналізації системи фінан-

сування та підвищення ефективності її складових задля досягнення максимального соціального ефекту на місцях.

Мета статті полягає у дослідженні сучасних аспектів фінансування розвитку соціальної сфери територіальних громад, обґрунтуванні та розробці напрямів удосконалення фінансування соціального розвитку територіальних громад на засадах реформування комунальної власності.

Виклад основного матеріалу дослідження. З набуттям незалежності України, а отже, з початком усіх структурних перетворень в економіці держави зросли вимоги до кількості та якості суспільних послуг, що надаються місцевими органами виконавчої влади та місцевого самоврядування. Поточні видатки місцевих бюджетів – заробітна плата працівникам бюджетної сфери, утримання медичних та дошкільних закладів, соціальні виплати тощо є вкрай важкими для самостійного виконання органами місцевого самоврядування в Україні. Основною метою реформування може бути лише чітке визначення та збалансування фінансових відносин між різними рівнями бюджетної системи держави [1, с. 110].

Самостійність місцевих бюджетів в Україні означає закріплення за ними на стабільній основі часток загальнодержавних податків, місцевих податків та зборів і надання права самостійно визначати напрями використання бюджетних коштів. Однак мізерні надходження від місцевих податків та зборів, а також досить низький ступінь незалежності органів місцевого самоуправління та органів виконавчої влади щодо розпорядження власними надходженнями не дозволяють забезпечити розвиток соціальної регіональної політики.

Для того щоб побудувати бюджетну систему, при функціонуванні якої враховувалися б інтереси регіонального розвитку, і насамперед соціальної політики, необхідно, на нашу думку, звернути увагу на принципи теорії бюджетного федералізму. Засновниками даної теорії у США вважають державних діячів, вчених А. Гамільтона, Дж. Джея, Дж. Медісона [2, с. 26].

Серед сучасних західних учених проблемами бюджетного федералізму займаються Ч. Тібу, Р. Масгрейв, У. Оатс [3, с. 1121]. Дана теорія побудована на принципі децентралізації, тому що багато функцій щодо надання суспільних благ мають надаватися саме місцевими органами влади і місцевого самоврядування, адже на місцевому рівні можна повніше врахувати потреби мешканців територіальної громади. Втілення принципів бюджетного федералізму як у федеративних, так і в унітарних державах гарантує отримання громадянами визначеного державою мінімуму соціальних благ у всіх регіонах.

Головним є те, що бюджетний федералізм дозволяє в умовах відносної самостійності кожного бюджету поєднувати фіскальні, соціальні й економічні інтереси центру з інтересами адміністративно-територіальних одиниць та органів місцевого самоврядування.

Однак при цьому треба зазначити, що основи фінансової самостійності полягають у оптимальному врахуванні та поєднанні інтересів держави, органів місцевого самоврядування, суб'єктів підприємницької діяльності та населення. Нічим не обмежена фінансова незалежність має таку саму негативну суть, як і надмірна централізація у використанні фінансових ресурсів [4, с. 261].

Незначна увага владних структур до проблем системи фінансування соціальної регіональної

політики призводить до посилення утриманських настроїв окремих регіонів відносно держави, незацікавленості збільшення прибутковості комунальних підприємств та запровадження ефективної взаємодії з приватним сектором у інших регіонах, неефективного розподілу коштів та їх витрачання. Тому реформування системи фінансування соціальної регіональної політики, насамперед на основі трансформації системи міжбюджетних відносин, має відбуватися з метою раціоналізації цієї системи та підвищення ефективності функціонування її складових задля досягнення максимального соціального ефекту [5, с. 209].

Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 р., ратифікована Законом України від 15.07.1997 р. № 452/97-ВР, визначає, що органи місцевого самоврядування мають право у рамках національної економічної політики на свої власні адекватні фінансові ресурси, якими вони можуть вільно розпоряджатися у межах своїх повноважень. Обсяг фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування відповідає функціям, передбаченим Конституцією або законом. Актуальним для України є положення, закріплене у ч. 3 ст. 9 Європейської хартії, яким передбачено, що принаймні частина фінансових ресурсів органів місцевого самоуправління формується за рахунок місцевих податків та зборів, розмір яких вони мають повноваження встановлювати у межах закону. Місцеві податки і збори мають поступово перетворитися з атрибуту місцевого самоуправління на потужний фіскальний важіль, основний чинник формування дохідних частин бюджетів [6, с. 61].

В Україні майже 12 тис. територіальних громад. 3-поміж них понад 6 тис. має до 3 тис. осіб населення, близько 5 тис. – 1 до тис. осіб, приблизно 1 тис. громад налічує до 500 осіб населення. У більшості з них немає виконавчих органів сільрад, бюджетних установ, комунальних підприємств. Органи місцевого самоуправління таких громад практично не можуть здійснювати надані їм законом повноваження. Дотаційність 5 419 бюджетів місцевого самоврядування становить понад 70%, 483 громади утримуються за рахунок держбюджету на 90% [7, с. 54].

У зв'язку з цим із затвердженням у 2014 р. Концепції реформування місцевого самоуправління та територіальної організації влади в Україні були започатковані докорінні зміни у системі фінансування соціальної регіональної політики. Відповідно до основних положень даної реформи, об'єднана територіальна громада одержує додаткові фінансові та майнові ресурси, у тому числі на заходи соціальної регіональної політики. Основні з них:

- 60% з податку на доходи фізичних осіб;
- державні субвенції (медична, освітня);
- право розпоряджатися землями на території об'єднаної громади.

Детальний перелік податкових і неподаткових надходжень до місцевих бюджетів об'єднаних громад наведено у ст. ст. 64, 69-1 та 71 Бюджетного кодексу України.

Основними податковими надходженнями мають стати:

- 60% з податку на доходи фізичних осіб;
- 25% екологічного податку;
- 5% акцизного податку з реалізації підакцизних товарів;
- 100% єдиного податку;
- 100% податку на майно (нерухомість, землю, транспорт).

Серед зборів і платежів, які поповнюватимуть бюджети об'єднаних територіальних громад, необхідно відмітити:

- державне мито;
- плата за надання адміністративних послуг; адміністративні штрафи та штрафні санкції;
- збір за місця для паркування транспортних засобів;
- туристичний збір;
- плата за ліцензії і сертифікати на певні види господарської діяльності;
- орендна плата за водні об'єкти (їх частини);
- плата за розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів (банківські депозити);
- плата за надання місцевих гарантів.

Додаткові надходження до бюджетів об'єднаних територіальних громад покликані забезпечити такі доходи, як:

- різноманітні трансферти (базова дотація, медична та освітня субвенції, інші субвенції, капітальні трансферти);
- власні надходження бюджетних установ;
- надходження у рамках програм допомоги і грантів міжнародних фінансових організацій та Європейського Союзу;
- кошти пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту;
- кошти від реалізації безхазяйного майна, знахідок, спадкового майна;
- частина чистого прибутку (доходу) комунальних підприємств та їх об'єднань, яка вилучається до бюджету;
- місцеві запозичення;
- кошти від повернення кредитів, наданих з відповідного бюджету, та відсотки, сплачені за користування ними.

Такий підхід дозволяє виділити у структурі надходжень системи фінансування соціальної регіональної політики такі основні складові, як податкові надходження, збори і платежі, трансферти, надходження від комунальної власності та інші доходи.

Аналізуючи названі елементи з точки зору перспектив їх нарощування, можна дійти висновку про найвищу перспективність у даному контексті мають надходження від комунальної власності.

Інтенсивні процеси роздержавлення підприємств комунальної форми власності призводять до зменшення кількості об'єктів, які перебувають у розпорядженні місцевих органів самоврядування. Однак досвід інших країн засвідчив, що кількість підприємств комунальної форми власності є показником рівня економічної децентралізації. Тому з метою підвищення рівня та якості надання послуг соціального характеру місцеві органи самоврядування повинні знаходити раціональні пропорції між комунальними підприємствами та суто приватними об'єктами [8, с. 24].

Доходи від операцій із комунальною (муніципальною) власністю у розвинених країнах створюють фінансову базу місцевих органів самоврядування, зокрема, податкову базу місцевих бюджетів. Комунальне майно виступає заставою для отримання кредитів і випуску місцевих позик, є об'єктом продажу. В Україні податок на прибуток підприємств комунальної форми власності зараховується до місцевих бюджетів і не враховується при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів. Однак надходження від нього не перевищують сьогодні 1–2% у доходах місцевих бюджетів. Тим не менш, не маючи значного фіскального значення, об'єкти комунальної влас-

ності є основними ланками, через які держава має змогу забезпечувати надання послуг соціальної сфери, а органи місцевого самоуправління – впливати на соціально-економічний розвиток території. А із подальшим упровадженням у практику нововведень, пов'язаних із реформою децентралізації, роль об'єктів комунальної власності зросте ще більше.

Різносторонні функції комунальних підприємств дозволяють говорити про виокремлення двох груп у сукупності самих об'єктів комунальної форми власності – об'єктів соціального характеру та суто комерційних об'єктів. Перша категорія об'єднує у собі об'єкти, які забезпечують життєдіяльність територіальної громади та забезпечують надання соціальних послуг населенню – мережу забезпечення населення комунальними послугами, заклади освіти та охорони здоров'я, об'єкти інженерно-технічної інфраструктури міста, житловий фонд тощо. До другої категорії належить вся комунальна власність, функціонування якої безпосередньо не пов'язано з виконанням певних соціальних функцій – нерухомість офісного, торговельного та складського призначень, підприємства комунальної форми власності, які не є природними монополіями та працюють на ринку (наприклад, будівельні компанії). Такий поділ потребує різних підходів до управління цими підприємствами, оскільки вони виконують різні ролі у системі фінансування соціальної регіональної політики.

Головним принципом діяльності комунальних об'єктів соціального призначення є надання якісних соціальних послуг, доступних (у тому числі фінансово) для різних прошарків населення. Як відомо, до цієї групи комунального майна належать установи охорони здоров'я, заклади освіти, соціального захисту, культури, спорту, житлово-комунальної сфери та інфраструктури. Зважаючи на своє соціальне призначення, такі об'єкти часто є збитковими та дотаційними. Закордонний досвід свідчить, що політика встановлення занижених тарифів задля досягнення соціального ефекту часто є свідомим кроком органів місцевого самоврядування. У такому випадку різниця покривається за рахунок інших джерел, у тому числі за рахунок прибутку від діяльності комерційних об'єктів комунальної власності. Тарифи можуть встановлюватися також на рівнях, які забезпечуватимуть беззбитковість або прибутковість діяльності.

Такий підхід найчастіше є можливим застосувати у сфері житлово-комунального господарства. Однак, відповідно до законодавства України, сфери освіти і охорони здоров'я у нашій країні є безкоштовними, тому проблеми розвитку комунальних об'єктів у цих областях є досить частими явищами (це ж стосується сфер культури, фізичної культури і спорту), де відсутнє навіть часткове покриття витрат за рахунок встановлених тарифів. Тому розвиток таких об'єктів покладається повністю на місцеві та державні бюджети, що через відсутність у них відповідних ресурсів призводить до занедбання майна комунальної власності соціального призначення.

У таких випадках виникає потреба застосування альтернативних джерел фінансування розвитку комунальної власності територіальних громад регіону, об'єкти якої виконують безпосередньо функції соціальної регіональної політики у визначених соціальних сферах.

Пошук адекватної відповіді на ці виклики призвів до розроблення та впровадження в розвинених країнах світу Концепції розвитку державно-при-

ватного партнерства (public-private partnership). У більшості європейських країн державно-приватне партнерство дедалі частіше розглядається як один з ефективних механізмів подолання дефіциту коштів та управлінського вміння для розвитку інфраструктури, що включає, зокрема, такі об'єкти: автодороги, залізниці, лікарні, школи тощо.

Отже, державно-приватні партнерства – це угоди між організаціями державного та приватного секторів стосовно надання послуг у таких сферах, як створення суспільної інфраструктури, спорудження громадських об'єктів та надання інших споріднених послуг. Найуспішніші партнерства використовують сильні сторони державного та приватного секторів для налагодження додаткових стосунків між секторами.

Водночас існує низка чинників, які перешкоджають успішному функціонуванню вітчизняної системи муніципальних запозичень, а саме:

- низька фінансова автономність органів місцевого самоуправління;
- недостатньо розвинуті ринок місцевих запозичень та фінансовий ринок загалом, їхня інфраструктура;
- слабкий захист прав кредиторів у випадку дефолтів місцевих органів влади, зумовлений відсутністю належних правових норм, низькою ліквідністю предметів застави, неефективністю судової системи;
- складний процес оцінки ризиків і моніторингу інвестиційного проекту;
- касовий метод бюджетного обліку, який застосовується в Україні, не дає можливості отримувати повну та об'єктивну інформацію про фінансовий стан позичальників;
- висока ймовірність неефективного використання запозичених коштів, викликана відсутністю навичок управління проектами на місцевому рівні.

Висновки. З огляду на вищезазначені обґрунтування, вважаємо, що регулювання місцевих запо-

зичень повинно зосереджуватися на гарантуванні фінансової стабільності і захисті прав кредиторів. Крім відсутності державних гарантій за місцевими позиками, таке регулювання повинно передбачати обмеження на суму запозичень, цільове використання запозичених коштів, регламентацію предметів застави і процедуру врегулювання дефолтів.

Одним із перспективних способів удосконалення інструментарію місцевих запозичень може стати кредит, коли позичальником виступає об'єднання, створене за участю органу місцевого самоврядування та комерційної структури. Як свідчить зарубіжний досвід, таке об'єднання має ряд наступних переваг: на якісно вищому рівні здійснюється оцінка доцільності інвестицій та можливих ризиків, забезпечується більша ефективність використання фінансових ресурсів. Менеджмент проекту на стадії його експлуатації в такому разі перебуває на значно вищому рівні, що сприяє отриманню коштів для повернення боргу, а також інтеграція вітчизняних нормативних актів і процедур у сфері муніципальних запозичень у міжнародне законодавство і міжнародні стандарти. Одночасно із питаннями, пов'язаними із кредитами для органів місцевого самоуправління, постає питання можливої застави. У багатьох країнах в якості останньої муніципальними органами влади використовуються землі, які знаходяться у їх власності. Загальновідомим є те, що на сьогодні органи місцевого самоврядування України не мають достатніх повноважень для повноцінної діяльності на своїй території та для забезпечення якісного виконання завдань соціальної регіональної політики. У зв'язку з цим децентралізація владних повноважень (передача частини повноважень органів центральної влади на регіональний та місцевий рівні) є найкращим засобом забезпечення ефективного державного управління та якісного надання соціальних послуг населенню.

Список літератури:

1. Воротін В.Є. Макроекономічне регулювання в умовах глобальних трансформацій : [монографія] / В.Є. Воротін. – К. : УАДУ, 2002. – 244 с.
2. Шумахер У. Фінансовий федералізм у Федеративній Республіці Німеччина / У. Шумахер ; Фонд «Україна – США» : Програма сприяння парламентам України. – 28 с.
3. Masgrave R. The Theory of Public Finance. – New York, McGraw-Hill, 1959; Oats W. An Essay on Fiscal Federalism // Journal of Economic Literature. – 1999. – Vol. 37 – P. 1120–1149.
4. Державне управління регіональним розвитком України : [монографія] / За заг. ред. В.Є. Воротіна, Я.А. Жаліла. – К. : НІСД, 2010. – 288 с.
5. Семенченко С.А. Виконання бюджетів місцевого самоврядування за доходами : європейський досвід та проблеми правового регулювання в Україні / С.А. Семенченко // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми реформування місцевого самоврядування в Україні в контексті наближення до європейських стандартів» (Харків, 28 жовтня 2009 р.). – Х. : НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2009. – С. 209–211.
6. Європейська хартія місцевого самоврядування : Хартія, Міжнародний документ від 15.10.1985 р. / Рада Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_036.
7. Перегуда Є. Про деякі політичні та соціально-економічні механізми політики децентралізації / Є. Перегуда. – Віче. – 2015. – № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/4780/>.
8. Шевченко О. Формування комунальної власності як джерела економічної самодостатності територіальних громад / О. Шевченко // Аналітичні записки щодо проблем і подій суспільного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/November/18.htm>.

Федоришин В. С.

Хмельницький національний університет

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ФИНАНСИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ГРОМАД НА ОСНОВЕ РЕФОРМИРОВАНИЯ КОММУНАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ

Резюме

Вопросы развития территориальных громад должны основываться на законах экономического и общественного развития, в частности, выявлять тенденции социального развития и экономической жизни территориальной громады. В статье исследованы аспекты усовершенствования финансирования социального развития территориальных громад на основе реформирования коммунальной собственности.

Ключевые слова: социальная политика, территориальная громада, коммунальная собственность, финансирование социальной сферы, социальное развитие.

Fedoryshyn V. S.

Khmelnitsky National University

IMPROVING FUNDING OF THE SOCIAL DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES IS BASED ON REFORMING THE COMMUNITY PROPERTY

Summary

The issue of social property of territorial communities should be based on the laws of economic and social development, in particular, identification of trends in social development and economic life of the territorial community. The article examines and describes the practical aspects of improving the financing of social development of territorial communities in the system of social regional policy, based on reforming the community property.

Keywords: social policy, territorial community, community property, public sphere funding, social development.

УДК 314.15:316.732

Шевчук Л. Т.

Тернопільський інститут соціальних та інформаційних технологій

Федоришина Л. М.

Університет економіки і підприємництва

МІГРАЦІЙНА АКУЛЬТУРАЦІЯ В СИСТЕМІ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Привернуто увагу до питань міграційної акультурації та її впливу на всі сфери життєдіяльності українського суспільства. Проаналізовано міграційні процеси, їх обсяги та географію, а також особливості ускладнення демографічної ситуації України у результаті міграційної акультурації та синкретизації української сім'ї. Окреслено проблеми міграційної акультурації і можливості попередження її негативних наслідків. Акцентовано увагу на необхідності розробки і впровадження нової державної економічної політики регулювання міграційних процесів в умовах нестабільності на політичній арені з метою попередження погіршення соціально-економічної ситуації України.

Ключові слова: демографічна ситуація, міграційні процеси, міграційна акультурація, синкретизація української сім'ї, регулювання міграційних процесів.

Постановка проблеми. Актуальність вивчення міграційних процесів та їх впливу на всі сфери суспільного життя сучасної України важко переоцінити. Так, на думку О.У. Хомри, особливості розвитку міграційних процесів в Україні за останній період свідчать про те, що міграція належить до вагомих проблем сучасності, причому до дуже важливих проблем національної безпеки України [5, с. 144].

Слід зазначити, що дослідження міграційних процесів є актуальним не тільки для України, але й для інших країн світу у зв'язку з тим, що в останні десятиріччя відбувається як процес активного становлення і функціонування нових видів міграції населення (виїзд на роботу за кордон, репатріація, фронт'єрська, нелегальна транзитна міграція тощо), так і перетворення питань мігра-

ції у справді світову проблему. Достатньо згадати про ускладнення суспільно-політичної ситуації в світі у зв'язку з анексією Криму, військовою агресією сусідньої держави на сході України, терактами у Франції, Тунісі та в інших країнах світу, військовим конфліктом між Туреччиною та Росією, військовими діями різних держав на території Сирії тощо. У результаті сотні тисяч людей були змушені залишити свої домівки. Вони стали мігрантами, які масово заповнили країни ЄС, США, Канаду та ін. Інтенсифікувалися процеси міграційної акультурації, які здійснили своєрідний вплив на формування, збереження і розвитку сучасної української сім'ї. Вивчення міграційної акультурації крізь призму надзвичайно динамічних змін у політичній ситуації світу є надзвичайно важливим завданням у наш час. Без-